

TÜRKÇE KOMPOZİSYON ÖĞRETİMİNDE (İLKÖĞRETİMİN II. BASAMAĞI) YAZMA ÖNCESİNDE YAPILABİLECEK BAZI ETKİNLİKLER

Arş. Gör. Galip GÜNER

Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
gunerg@erciyes.edu.tr

Özet

Türkçe Kompozisyon dersinin temel amaçlarından biri, öğrencilere herhangi bir konu hakkındaki duygu, düşünce ve birikimlerini plânlı olarak yazabilme yeteneği kazandırmaktır. Bu yeteneğin kazandırılabilmesi için öğrencilerin, yazma öncesinde yapılacak bazı etkinliklerle güdülendirilmeleri ve yazmaya hazır hâle getirilmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada, öğretmenlerin yazma öncesinde sınıfta uygulayabilecekleri bazı önemli etkinlikler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Plânlama, Güdülendirme, Yazmaya Hazırlama, Yazma Öncesi Etkinlikleri.

Abstract

One of the main aims of Turkish Composition lesson for students is to gain an ability of planned writing of their feelings, thoughts and accumulations about any subject. For gaining this ability, teachers had to motivate their students before writing. In this text, we talk about some activities which teachers can apply at the class before writing.

Key Words: Planning, Motivation, Preparing to Writing, Activities Before Writing.

I. Giriş

Batı dillerinden alınma kompozisyon kelimesi (İng. *composition*, Fr. *composér action*) çeşitli şeylerin düzenli olarak bir araya getirilmesi anlamını taşır ve musikî, resim, mimarî ve edebiyat gibi çeşitli alanlarda kullanılır. Kelimenin çeşitli alanlara uygulanması da gösterir ki kompozisyon bir muhtevadan yahut malzemedan öte onların bir araya getirilmesiyle ilgilidir. Resim, tabiat ve hayattan alınan ilhamın bir renk kompozisyonu ve yeni bir düzenle verilmesi, müzik ise çeşitli sesler arasında düzen kurulması ile oluşur. Edebiyat alanında ise kompozisyon kavramı, düşünce gücüne sahip olanların görüş, fikir ve duygularıyla gözlem, deney ve tecrübelerini seçilen konuyla ilgisi ölçüsünde plânlayıp, dilin kurallarına uygun olarak yazması, anlatması şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım incelendiğinde şu ana unsurların kompozisyonda önemli olduğu ortaya çıkar¹:

1. Düşünme gücü.
2. Görüş-fikir üretme gücü.
3. Duygu zenginliği.
4. Gözlem, deney ve tecrübeler.
5. Plânlama.

Aslında her insan duyar, düşünür ve etrafında olanları fark eder. Fakat bunlar bizim zihnimize karışık olarak yerleşir. Dolayısıyla her insan bir duygu, düşünce ve intiba deposudur. Bu, herkesin yazacak ve anlatacak bir malzemeye sahip olduğunun bir göstergesidir. Önemli olan bu malzemenin bir plân dahilinde yazıya aktarılmış olmasıdır. Plânlama, seçilen konuyla ilgili her çeşit malzemenin “konuyla ilgisi ve ana fikre yakınlığı” ölçüsüne göre sıralanmasıdır.² Tanıma baktığımızda kompozisyonun temel unsurunun “konuyla ilgili olma” durumu olduğunu görürüz. Kompozisyon her konuyu ele alabilir. Her görüş, fikir, olay, olgu, deneyim ve durum malzeme olarak kullanılabilir. Asıl sorun;

a. En iyi bildiğimiz konuyu, b. Konunun ana fikriyle en çok ilgili olan malzemeyi seçebilmektir. Bu iki hususu göz önünde bulundurduğumuzda öğretmenlerin öğrencileri konu seçiminde serbest bırakmalarının gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Çünkü öğrencinin hiç ilgi duymadığı, hatta psikolojik olarak uzak durduğu bir konuda yazmak, çalışmak zorunda bırakılması onun başarısızlığa sürüklenmesine sebep olacaktır. Ülkemizde kompozisyon dersinin işlenişine bakıldığında bu görüşün haklılığı ortaya çıkmaktadır. Konu seçiminde serbest bırakmak, onların özel ilgi ve yeteneklerinin hem tespit edilmesine hem de bilgi, görgü, fikir ve tecrübe birikimlerini kullanmalarına imkân verecektir. Ancak, öğretmen karşısında yazma disiplininin uzak, pek de fazla okumayan bir hedef kitle varsa ve öğretmen aradan tamamen çekilip öğrencileri konu seçiminde kendi başlarına ve serbest bırakırsa, öğrencisini farklı bir yoldan başarısızlığa sürükleyecektir³. Zira bu sefer de öğrenci yazma disiplinine sahip olmadığından zamanını hangi konuda yazacağını bulmakla geçirecektir. İşte bunu önleyebilmek amacıyla öğretmenler, öğrenciyi yazmaya motive etmek, ilgi, bilgi, psikoloji vs. bakımlarından hazır hâle getirmek amacıyla sınıfta “Yazma Öncesi Etkinlikleri” olarak adlandırabileceğimiz bazı faaliyetlerde bulunmalıdır. Bu etkinliklerle öğrenciye yazması için konu değil ama sebep verilmiş olur.⁴

II. Yazma Öncesi Etkinlikleri

Bu etkinliklerle amaç, öğrenciyi yazmaya motive etmek, onları yönlendirerek konuyla ilgili bilgilerini, duygularını ve hayâllerini ortaya çıkarıp, bir araya getirmelerini sağlamaktır. Yapılabilecek bazı yazma öncesi etkinlikleri şunlardır:

II. 1. Beyin Fırtınası (Brain Storm)

Bu metot, yazma öncesinde sınıfta uygulanabilecek bir grup çalışmasıdır. Metot, öğretmen tarafından önceden belirlenmiş bir resim, müzik parçası, fotoğraf

veya konu üzerinde öğrencilerin akıllarına ilk gelenleri; duygu, düşünce ve hayâllerini çok hızlı bir şekilde ortaya koymalarına dayanır. Amaç, konuyla ilgili fikirlerin akıldan geçtikleri gibi aynı hızda -imlâ, plânlama, mantık silsilesi hiç önemsenmeden- ortaya çıkarılmasıdır. Bugün bu yöntem, senaryo yazmada, şirketleri daha verimli hâle getirmede ve başka birçok konuda fikir geliştirmeye yönelik olarak kullanılmaktadır. Öğretmenler de bu metotla öğrencilerin hayâl güçlerini, yaratıcılıklarını geliştirme amacını gütmektedirler.

Örnek Uygulama:

Sınıfa yaşlı bir adamla satranç oynayan küçük bir kızın fotoğrafı gösterilir ve 5-10 dakika içerisinde öğrencilerden fotoğrafla ilgili düşüncelerini, sorularını, hayâllerini yani akıllarına gelenleri söylemeleri istenir. Bunlar öğretmen tarafından tahtaya öğrenciler tarafından da kâğıtlara not edilir. Bu yöntem öğretmenin fotoğrafla ilgili spesifik bir soru sorarak öğrencileri yönlendirmesi şeklinde de uygulanabilir. Meselâ öğretmen “Niçin beş yaşlarında küçük bir kız yetmiş seksen yaşlarında bir adamla satranç oynuyor?” sorusunu sorup düşünceleri bu noktada yoğunlaştırabilir (bk.Raimes, 1984).

Görüldüğü üzere bu yöntemle öğrenciye konu verilmemiş, yazması için bir sebep verilmiştir. Ayrıca klâsik yöntemde öğrenci hiçbir bilgi kaynağına başvurmadan konuyla ilgili kendi bilgisi, hayâlleri, duyguları, kelime hazinesi ile yalnız başınadır. Oysa beyin fırtınası metoduyla öğrenci diğer arkadaşlarının fikirlerinden yararlanır, kendisinin konuyla ilgili bilgilerini ortaya koyar ve bunlarla diğer görüşler arasında bağlantı kurar. Artık boş kâğıt öğrenci için o kadar da ürktücü değildir.

Kompozisyon genellikle bireysel bir etkinlik olmasına rağmen sınıfta böyle olmak zorunda değildir. Öğrenciler yazmadan önce ve sonra konuyla ilgili bilgilerini paylaşabilir, beyin fırtınası metoduyla aldıkları notları birbirlerine okutabilirler.

Öğrenciler bu metotla, konuyla ilgili düşüncelerini, bilgilerini ortaya karışık olarak koyduktan sonra bu malzemeyi plânlamaya geçerler ve bir taslak hazırlarlar. Öğretmen, bu aşamada sınıfta dolaşarak hazırlanan taslaklar üzerinde yönlendirmeler, eleştiriler yapabilir.

II. 2. Resim, Fotoğraf Kullanımı

Resimler veya fotoğraflar gerçek hayattaki eşyaları temsil ederler. Tanım ve tasvirin yetersiz kaldığı durumlarda resimlerden ve fotoğraflardan yararlanmak iyi bir yoldur.⁵ Bu bağlamda farklı çağrışımlar, duygulanmalar oluşturacak bir resim veya fotoğraf, tepegöz vasıtasıyla tahtaya yansıtılabilir. Böyle bir imkân yoksa sınıfın her yerinden görülebilecek büyüklükte bir resim veya fotoğraf seçilebilir. Öğretmen, öğrencilerden bu resmin kendilerine hatırlattıkları, çağrıştırdıkları hakkında kompozisyon yazmalarını isteyebileceği gibi resimle ilgili kısa bir tasvir yapıp, hikâyeye başlayıp, onun öğrenciler tarafından tamamlanmasını da isteyebi-

lir. Öğrencinin motivasyonunu daha kolay sağlamak amacıyla resmin karakterine uygun bir müzik parçasından da faydalanılabilir.⁶

II. 3. Müzik Dinletme

Sınıfa bir müzik parçası dinlettirilir ve çağrıştırdıkları hakkında öğrencilerden kompozisyon yazmaları istenir.

II. 4. Film Parçaları

Öğrenciyi aklındakilerden uzaklaştırarak, derse motivasyonunu, konuyla ilgilenmesini ve bilgilenmesini sağlamak için film parçalarından yararlanılabilir.⁷ Örneğin, öğretmen sınıfa girerek “komşuluk ilişkilerinin gerekleri” konulu bir kompozisyon yazınız demek yerine konuyla ilgili kısa metrajlı bir film izlettirerek öğrencilerin konuya psikolojik olarak yakınlaşmalarını ve farklı bakış açıları kazanmalarını sağlayabilir.

II. 5. Bir Problemi Çözme Aktivitesi

Problem çözme aktivitesi, deneme yanılma yoluyla öğrenmenin geliştirilmiş şeklidir. Öğrenciye okulda kazandırılmak istenilen bilgi, beceri ve değerler hayatta karşılaşılan problemler şekline sokularak ele alınıp işlendiğinde, öğrenme daha etkili olur. Bir kompozisyon konusu problem çözme şekline sokulduğu zaman öğrenciler kendi bilgileri, bulguları ve çalışmaları ile doğru düşünme ve başarılı olma yollarını öğrenmiş ve ezbercilikle kalıplaşmış ifadeler kullanmaktan kurtulmuş olurlar.⁸ Bu yöntemde, öğrencilerin zorlandıkları anda öğretmen yardım edebilir; sorunlu bir olay önce kısa bir süre tartışılıp, sonra öğrencilerden çeşitli yönleriyle anlatılan problemin çözümü için neler önerilebileceği hakkında bir kompozisyon yazmalarını istenebilir.

II. 6. Gazete Kupürleri, İlanlar

“Kendinizi tanıtan bir yazı yazınız.” demek yerine gazetelerden kesilmiş kupürlerle, seçilmiş ilginç ilanların öğrenciler üzerinde bıraktığı etkileri ve çağrışımları anlattıkları bir yazıyı yazmaları istenebilir.

II. 7. Kümelendirme/Sınıflandırma (Cluster)

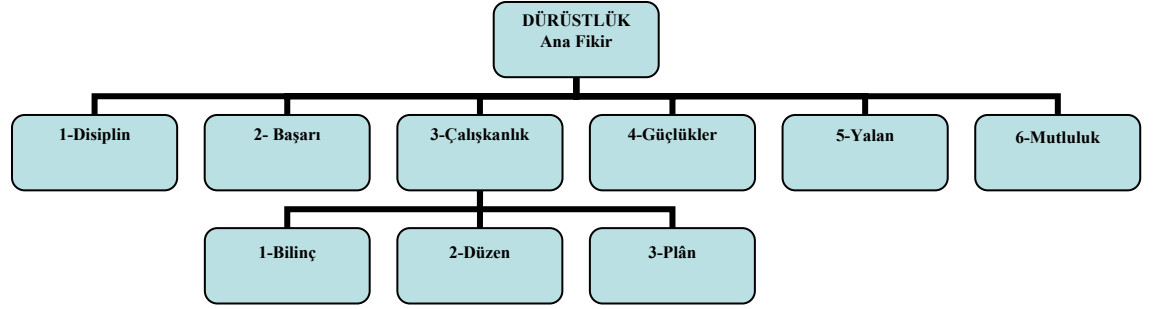
Bu metot, kişinin bilgi birikimini önce kâğıda döküp sonra kümelendirmesine /sınıflandırmasına dayanır. Beyin fırtınası daha çok gruplar üzerinde uygulanırken, bu metot daha çok bireyseldir.

Kümelendirme/Sınıflandırma (Cluster) metodunda amaç, “beynimizdeki yaratıcı düşüncenin kağıda yansıtılmasıdır. Beynin sağ yarısı, orjinallik, farklılık ve

imaj arar. Yeniliklere açıktır. Peşin hükümlü değildir. Sağ yarı, yeniliklerin peşindeyken, sol yarı da plânlama peşindedir. Yazmaya başlamadan konuyu plânlamak düşünceyi engellemektedir.”⁹

Bu metodun uygulanmasını şöyle formüleştirebiliriz:

1. Ana fikri düşün. Örneğin “dürüstlüğün önemi”.
2. O anda dürüstlikle ilgili olarak aklına gelenleri yaz.
3. Yan düşüncelerin çağrışımlarını yaz; onları kendi içinde gruplandır.
4. Yan düşünceleri anlam ve önem sırası bakımından numaralandır.
5. Numaralandırdığın düşünceleri ve onlara ait çağrışımları paragraflar hâlinde yazmaya çalış.

III. Sonuç

Türkçe Kompozisyon öğretiminde öğrencilerin karşılaştığı en önemli sorun, neyi nasıl yazacağız sorunudur. Her insanın mutlaka yazabileceği bir şeyler vardır; ancak yazma öncesinde gerekli etkinlikler yapılmadığı, konuyla ilgili zihinde bulunan malzemeler ortaya çıkarılmadığı için bir anda yazmaya başlamak insana zor gelmektedir. İşte bu engelin ortadan kaldırılması ve yazmanın kolaylaştırılması için yazma işine geçmeden önce mutlaka bazı etkinlikler yapılmalı; amaç yazdırmak olduğu için konu seçiminde öğrencilere seçme hakkı tanınmalıdır. Unutulmamalıdır ki insanları bilgi ve duygu birikimleri olmayan bir alanda yazmaya zorlamak onlara psikolojik baskı yapmaktan öteye geçmez. Bu sebeptendir ki Türkçe Kompozisyon dersi sınavlarında öğrenciler çok ciddi sıkıntılar yaşamakta ve yazamadıklarından şikâyet etmektedirler.

KAYNAKLAR

- AĞCA**, Hüseyin, *Yazılı Anlatım*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 1999.
- ALPEREN**, Nusret, *Türkçe (Güzel Konuşma, Okuma ve Yazma) Öğretim Rehberi*, MEB. Yay., İstanbul, 1991.
- DEMİREL**, Özcan, *Türkçe Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 1999.
- KANTEMİR**, Enise; *Yazılı ve Sözlü Anlatım-I. Yazılı Anlatım*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara, 1991.
- KAVCAR**, Cahit, Ferhan Oğuzkan, Sedat Sever, *Türkçe Öğretimi-Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin*, Engin Yay., Ankara, 2003.
- RAIMES**, Ann; *Techniques in Teaching Writing*, Oxford University Press, 1984.
- SEVER**, Sedat; *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Anı Yayıncılık, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, 2000.
- _____, “Bir Öğretim Dili Olarak Türkçenin Sorunları ve Öğretme-Öğrenme Sürecindeki Etkili Yaklaşımlar”, *Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını; Uluslararası Bilgi Şöleni-Bildiriler (7-8 Ocak 2002)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- ÜNALAN**, Şükrü, *Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi*, Çanakkale, 1999.

DİPNOTLAR

- ¹ Ağca, Hüseyin, *Yazılı Anlatım*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 1999, s. 110-112.
- ² Ağca, *age.*, s. 112; Kantemir, Enise; *Yazılı ve Sözlü Anlatım-I. Yazılı Anlatım*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara, 1991, s. 153.
- ³ Ağca, *age.*, s. 113.; Sever, Sedat; *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Anı Yayıncılık, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, 2000, s. 21-25.
- ⁴ Sever, Sedat, “Bir Öğretim Dili Olarak Türkçenin Sorunları ve Öğretme-Öğrenme Sürecindeki Etkili Yaklaşımlar”, *Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını; Uluslararası Bilgi Şöleni-Bildiriler (7-8 Ocak 2002)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- ⁵ Alperen, Nusret, *Türkçe (Güzel Konuşma, Okuma ve Yazma) Öğretim Rehberi*, MEB. Yay., İstanbul, 1991, s. 26.; Kavcar, Cahit, Ferhan Oğuzkan, Sedat Sever, *Türkçe Öğretimi-Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin*, Engin Yay., Ankara, 2003, s. 21.
- ⁶ Demirel, Özcan, *Türkçe Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 131.
- ⁷ Demirel, *age.*, s. 134.
- ⁸ Ünalın, Şükrü, *Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi*, Çanakkale, 1999, s. 65.
- ⁹ Ünalın, *age.*, s. 123.